
Projev rektora UK Tomáše Zimy před slavnostním koncertem ve Velké aule Karolina

Projev rektora UK Tomáše Zimy před slavnostním koncertem ve Velké aule Karolina

Vážené dámy, vážení pánové,

sešli jsme se dnes ve Velké aule staroslavného Karolina, v těchto slavnostních prostorách, abychom si zde společně připomněli události, k nimž došlo před pětasedmdesáti a před pětadvaceti lety. Myslím, že všichni přítomní dobře vědí, jak velký význam pro nás obě události, na něž dnes vzpomínáme, mají, i to, jak úzce spolu souvisejí, byť jsou od sebe vzdálené dlouhých padesát let. V obou případech, v listopadu 1939 i v listopadu 1989, šlo totiž o to nejcennější, o lidi v někdejším Protektorátu Čechy a Morava, tj. bývalém prvorepublikovém a o půl století později v komunistickém Československu usilovali, tj. o svoji svobodu. O onu svobodu, o kterou je připravili vůdci dvou krutých totalitních režimů a nemilosrdní vykonavatelé jejich vůle. O onu svobodu, o níž jde vlastně vždycky na prvním místě, o svobodu, jež je neodmyslitelně spjata s rozvojem každé společnosti a každého státu.

Vraťme se nejprve do vzdálenější historie. Je, myslím, zcela příznačné, že represe německých nacistů proti obyvatelům Protektorátu Čechy a Morava, jejichž první vrchol přišel právě 17. listopadu 1939, směřovaly proti vysokoškolským studentům a jejich učitelům. Představitelé okupačního režimu od samotného počátku, od jara téhož roku, velmi dobře věděli, že s loajalitou mladých lidí, studentů českých univerzit, nemohou ve svých plánech počítat, což potvrdila i jejich účast na protiněmecké demonstraci u příležitosti československého státního svátku 28. října 1939. Brutální zásah okupantů proti demonstrujícím, jež skončil vážným zraněním jednoho z nich, studenta lékařské fakulty Univerzity Karlovy Jana Opletala, stál na počátku dalších dramatických událostí. Opletalova smrt, jeho pohřeb, následné nepokoje, jichž se účastnily desítky tisíc lidí, proto 17. listopadu přivedly německé úřady k osudovému rozhodnutí uzavřít české vysoké školy, zatknout a popravit devět studentů a internovat více než tisícovku dalších v koncentračním táboře Sachsenhausen-Oranienburg. Mnozí z nich strádání, jemuž zde byli vystaveni, nepřežili. Pobouření lidí na celém světě, jež bezprostředně následovalo, a aktivita Ústředního svazu československého studentstva i československé exilové vlády v Londýně pak vyústily v tzv. „Prohlášení spojeneckých studentů k 17. listopadu“, které v roce 1941 vyhlásilo tento den Mezinárodním dnem studentstva.

O padesát let později, v době, kdy již fakticky probíhal, řečeno s českým historikem Karlem Durmanem, onen pověstný „útek od praporů“, tj. v době, kdy se již hroutily komunistické režimy ve střední a jihovýchodní Evropě, 17. listopadu 1989, vyšli studenti pražských vysokých škol do ulic znovu. Jak demonstrace, jejímž prvotním cílem bylo připomenout si oběti nacismu před padesáti lety a na níž s ohledem na situaci v zemi i v okolních státech zazněla rovněž kritická slova na adresu vládnoucího režimu, skončila, všichni dobře víme. Víme i to, že se tato demonstrace, přesněji řečeno její násilné rozehnaní, stala impulzem k tzv. sametové revoluci, k pádu komunismu v Československu, k volbě Václava Havla hlavou státu a k nástupu demokratického režimu v naší zemi.

Obě události, jež si dnes připomínáme, mají mnoho společného. V obou případech totiž představitelé represivní státní moci zaútočili proti těm, v nichž spatřovali největší nebezpečí – proti studentům vysokých škol, tj. proti intelektuální elitě národa, jinými slovy řečeno proti těm, jimž bylo a je za všech okolností vlastní svobodné myšlení, svobodná argumentace, svobodné rozhodování a touha po svobodě jako nezbytné, naprosto nepostradatelné podmínce rozvoje společnosti.

Když jsem si koncipoval svůj dnešní projev, rozhodl jsem se, že budu hovořit nejen o historii, jakkoli je pro nás důležitá, ale i v obecnější rovině, a sice o roli univerzit v dnešním světě. O roli, která je nezastupitelná, protože všechny univerzity, nejen Univerzita Karlova a nejen univerzity a vysoké školy v České republice, ale univerzity na celém světě vnímám jako bašty svobody, jako místa svobodného bádání, výzkumu a svobodného vyjadřování se ke všem aktuálním problémům své doby.

Na srdci mi leží zejména tzv. třetí role univerzit, kterou pokládám za nesmírně důležitou. Žijeme, zdá se, v přelomovém čase. Jistoty včerejška neplatí, svět kolem nás se mění rychleji, nežli stačíme reagovat. Země, v nichž vládne demokracie, tj. země, ke kterým Česká republika navzdory všem problémům, s nimiž se složitě vyrovnává, nezpochybnitelně patří, jsou v dnešním světě v menšině. Dokonce i v Evropě najdeme státy, jejichž zařazení mezi bezvýhradně demokratické režimy je přinejmenším problematické a v některých případech i nemožné. Bohužel i v evropských zemích, nepříteli vzdálených od České republiky, s sebou hájící hodnoty svobody a demokracie nese i dnes rizika, jež jsou v naší zemi již čtvrt století neznámá, tj. rizika politické perzekuce, včetně zatýkání a věznění a s tím související ztráta občanských práv.

Akademická obec včetně vedení naší univerzity si je této skutečnosti velmi dobře vědoma. Proto také plně sdílí slova, jež v tomto sále v letošním roce zazněla například z úst generálního tajemníka Organizace spojených národů, pana Pan Ki-muna, anebo prezidenta Spolkové republiky Německo, pana Joachima Gaucka. Vytvoření Stipendia Václava Havla, určeného těm zahraničním studentům i osobám, jimž represe ze strany „totalitních, autoritářských a nesvobodných režimů kdekoli na světě ztěžuje nebo přímo znemožňuje studium“, tj. těm mladým lidem, jimž byla možnost studia „nelegitimně odepřena“ a kteří jsou „dlouhodobě vystaveni tlaku a represím nebo musí čelit šikaně ze strany státu a úřadů“, vypovídá podle mého názoru o všem. Jsem hrdý na to, že se naše alma mater udělováním tohoto stipendia řadí k těm světovým univerzitám, jimž leží na srdci nejen blaho vlastní země, ale i blaho a prospěch ostatních.

Právě na to, o čem teď mluvím, na tyto hodnoty a na solidaritu s těmi, jimž se kdekoli ve světě ubližuje, nesmějí členové naší akademické obce, akademické obce Univerzity Karlovy, nikdy rezignovat. Bezpráví páchané na jiných lidech je jako bezpráví páchané na nás samotných, útlak druhých je i útlak nás samotných, oběti druhých jsou jako naše vlastní oběti. Možná vám tato slova přijdou až příliš patetická, ale opak je pravdou. Kdy jindy bychom měli takto mluvit než dnes, než 17. listopadu? Pokud bychom totiž na hodnoty, na nichž demokracie stojí, rezignovali my, nemohli bychom se divit tomu, že na ně rezignují i všichni ostatní. A to by byl nejen začátek konce světové demokracie, ale i začátek konce světové civilizace se vším, co k ní patří.

Taková vždycky byla a je role univerzitních učitelů a jejich studentů i v dnešním rozbouraném světě. Nikdo z nás, nikdo z vás nesmí své aktivity omezit pouze na studium starých knih, vydaných i nevydaných pramenů, na práci v laboratoři nebo v nemocnici, nikdo z nás nesmí být pouze učencem, odborníkem ve svém oboru, byť by byl sebevýznamnější, protože by to bylo málo. Vyjadřování se k problémům našeho světa, zaujímání jasných stanovisek a formulování těch správných slov by mělo patřit k našim povinnostem, stejně jako pěstování vědy a výuka či, nahlíženo z druhé strany katedry, studium.

Sedmnáctý listopad je nanejvýš vhodnou příležitostí k tomu, abychom si tuto skutečnost, tuto naši povinnost se vši naléhavostí připomněli. Je tomu tak tím spíš, že v posledních letech čelí západní demokratická společnost, jejíž nedílnou součástí jsme, novým výzvám, které nejsou o nic méně nebezpečné než ty, jimž jsme s vypětím všech sil odolali v poměrně nedávné minulosti.

Hrozba ze strany nepřátel západní civilizace, a tedy, nenamlouvejme si nic jiného, i hrozba ze strany našich nepřátel, je – zejména pokud jde o radikální islamisty – velmi vážná. Tito lidé nenávidí demokracii jako politický systém, který je nám vlastní a který se pokoušíme obtížně zdokonalovat k našemu prospěchu, nenávidí rovnost obou pohlaví, jež je pro nás zcela samozřejmá, protože je neslučitelná s jejich pohledem na svět, nenávidí svobodu, jíž si ceníme nade vše, a snad nejvíc ze všeho nenávidí vzdělání a moudrost, neboť instinktivně cítí, že pro ně znamenají smrtelné nebezpečí. Proto také na územích, která ovládají, zavírají školy, proto znemožňují nejen dívkám a ženám vzdělávat se a učit se, ničí kulturní památky nedozírných hodnot, proto udržují obyvatelstvo, jemuž vládnou, ze všech sil v nevědomosti, protože škola, vzdělání, svoboda myšlení – to všechno podrývá jejich moc a jejich sílu.

To samozřejmě není žádné překvapení, není to ani nic nového. Jenom si vzpomeňme na třicátá a čtyřicátá léta minulého století, na německé nacisty a jejich nohsledy, pálicí s nenávislným řevem knihy svých nepřátel, vzpomeňme si na to, že ještě docela nedávno byli lidé v naší zemi perzekvováni za to, že vlastnili tu či onu knížku, za to, že měli doma tu či onu gramofonovou desku, anebo zpívali tu či onu písničku. Nezapomínejme na to, ona podobnost je větší, než se na první pohled zdá. Nezapomínejme na to, kdo jiný by na to neměl zapomenout než my, členové akademické obce naší univerzity, jež je součástí velikého, světového společenství vzdělaných lidí, nepodléhajících za žádných okolností předsudkům ani lákavému volání po snadných řešeních problémů dnešní doby.

Vážené dámy, vážení pánové,

vzpomenuli jsme obětí temných událostí z listopadu 1939, stejně jako jsme si připomenuli události, jež stály před čtvrtstoletím na počátku naší dnešní svobody. Jsem hluboce přesvědčen o tom, že my všichni, kteří jsme se dnes sešli ve Velké aule Karolina, sdílíme stejné hodnoty, že nám všem jde a vždycky půjde o zachování toho nejcennějšího odkazu událostí, které jsme si dnes připomněli, a sice svobody.